

Pr. Paul-Cezar Hârlăoanu, Pr. Emilian-Iustinian Roman,
Arhim. Hrisostom Rădășanu, Pr. Cristian-Alexandru Barnea
(editori)

DUMITRU STĂNILOAE:

PREOT – TEOLOG – MĂRTURISITOR

Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”

ediția a XII-a, Iași, 14-16 mai 2025

Coordonatori serie:

Pr. conf. univ. dr. Pr. Paul-Cezar Hârlăoanu
Pr. conf. univ. dr. Emilian-Iustinian Roman
Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru Barnea

Referent lingvistic (limba engleză): Conf. univ. dr. Sorina Chiper

Redactor: Cristina Muraru

Corector: Cristi Reuș

Tehnoredactor: Alina Andrei

Design copertă: Ștefan Pintilie

Prepress: Leonard Lunguleac

Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAȘI

Tel.: +40 374704804

E-mail: editura@doxologia.ro

 Editura Doxologia

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține integral autorilor.

Comenzi:

<http://edituradoxologia.ro>

Email: comenzi@edituradoxologia.ro

Tel.: +40 724550463

© Doxologia, 2026

ISSN: 2821 – 6806

ISSN-L 2821 – 6806

ISBN 978-630-301-307-7

Pr. Paul-Cezar Hârlăoanu, Pr. Emilian-Iustinian Roman,
Arhim. Hrisostom Rădășanu, Pr. Cristian-Alexandru Barnea
(editori)

**DUMITRU STĂNILOAE:
PREOT – TEOLOG – MĂRTURISITOR**

Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a XII-a, Iași, 14-16 mai 2025

DOXOLOGIA
Iași, 2026

CUPRINS

Argument editorial	9
---------------------------------	---

Sublimitatea preoției și îndatoririle preotului (<i>Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae</i>)	13
---	----

The Play of the Word (<i>Fr. John Behr</i>)	30
---	----

Laudatio (<i>Arhim. conf. univ. dr. Nathanael Neacșu</i>)	43
---	----

Deschiderea oficială	55
Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei	58
Prof. univ. dr. Liviu-George Maha	60
Moderator: <i>Pr. conf. univ. dr. Paul-Cezar Hârlăoanu</i>	

Dezbateră publică: Mai este nevoie de teologie astăzi? (<i>Pr. Bogdan Tătaru-Cazaban, Cătălin-Valentin Raiu, Pr. Nicolae Dima</i>)	64
--	----

Conferința inaugurală I: Father Dumitru Stăniloae among the Fathers (<i>Fr. John Behr</i>)	95
--	----

I. „De pe dealurile bucuriilor în văile necazurilor”

Despre credință (<i>Horia Dumitru Ionescu</i>)	115
--	-----

Amintiri vii din viața și activitatea teologică a Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae (<i>Prof. univ. dr. Vasile Cristescu</i>)	123
--	-----

II. „De pe dealurile bucuriilor în văile necazurilor”

Părintele Dumitru Stăniloae și traducerea *Filocaliei* grecești – între mărturisire și opresiune

(Pr. lect. univ. dr. Răzvan Perșa) 133

Dumitru Stăniloae și epoca sa. Câteva aspecte

(Dr. Adrian Nicolae Petcu) 153

Frumusețea Sfântului Dumitru Teologul

Dr. Costion Nicolescu 160

III. Ortodoxia ca mod de a fi

Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae sau despre teologia cea îndumnezeitoare

(Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu) 221

Mission as Deification in Orthodoxy and the Rebuilding of Plausibility Structures Today. Perspectives from the Theology of Fr. Dumitru Stăniloae for the Mission of the Orthodox Church in the West

(Pr. dr. Dragoș Herescu) 233

Pledoarie pentru atenție. Reflecții filocalice contextuale

(Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru Barnea) 251

IV. Ortodoxia ca mod de a fi

Sf. Pr. Dumitru Stăniloae: Sfințenie în familie, suferință, deschidere ecumenică și activitate intelectuală

(Pr. prof. dr. Radu Bordeianu) 269

From human to superhuman and thence to metahuman. The development of machines, the spirit of technology and the persecution of the human body. The new dialogue between theology and science

Prof. univ. dr. Chrysostomos Stamoulis 277

Ascetica și mistica Sfântului Dumitru Stăniloae și dumnezeiasca Euharistie

(Prof. dr. Marius Portaru) 288

Conferința inaugurală II: Stăniloae the Palamite – The Recovery of Palamas’ Hesychast Teaching by Dumitru Stăniloae and its Role in his Theological Outlook

(Arhid. prof. dr. Norman Russell) 299

V. Teologie și viață

Luminând adâncurile: notele de subsol ale traducerilor Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae în cadrul colecției <i>Părinți și Scriitori Bisericești</i> (Lect. univ. dr. Alexandru Prelipcean)	323
Theognosia, „Forma Bisericii” și „Sobornicitatea deschisă” – teme de referință pentru dezvoltarea teologică în Tradiție. Viziunea Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae (Pr. conf. univ. dr. Nicolae Moșoiu)	345

VI. Teologie și viață

Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae – teologul comuniunii și cunoașterii lui Dumnezeu (Pr. lect. univ. dr. Ilche Micevski-Ignat)	387
A fi sau a nu fi (singur) în lume. Repere ale unei raportări critice a Părintelui Stăniloae la câteva concepte heideggeriene (Conf. univ. dr. Cristian Moisuc)	407

VII. Creșterea persoanei într-o Persoană

Transparența – taina creșterii persoanei într-o Persoană în viziunea Părintelui Dumitru Stăniloae (Prof. dr. Georgiana Huian)	423
La persona alla scuola della Persona di Cristo: umiltà e comunione (Pr. prof. dr. Sabino Chialà)	439
Are o etică Dumitru Stăniloae? Un răspuns social-teologic (Lect. univ. dr. Andreea Cosmina Preda, Pr. conf. univ. dr. Radu Preda)	450

VIII. Creșterea persoanei într-o Persoană

Trepte și conținuturi în viața spirituală la Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae. Surse, argumentare și interpretare (Preasfințitul Benedict, Episcopul Sălajului)	495
Părintele Dumitru Stăniloae și filosofia (Conf. univ. dr. Florin Crîșmăreanu)	512

Concluziile simpozionului

(Pr. conf. univ. dr. Paul-Cezar Hârlăoanu, Dumitru Horia Ionescu) 523

Bibliografie selectivă 529

Index 543

SFÂNTUL PREOT MĂRTURISITOR DUMITRU STĂNILOAE – TEOLOGUL COMUNIUNII ȘI CUNOAȘTERII LUI DUMNEZEU

Pr. lect. univ. dr. Ilche Micevski-Ignat*

Abstract: Saint Dumitru Stăniloae, the confessor priest and the greatest Orthodox theologian of the 20th century, is a theologian of love and a theologian who, in almost all of his work, insists on the communion between man and Christ God, as well as on the purpose of this communion, which is the knowledge of God. Christ becomes the center of man's life and the reconciler between man and God, through the communion that is realised between Christ and man seeking truth. The communion between Christ and man becomes a close bond, which reveals the closeness of Christ to man and the ever-increasing tendency of man to unite with the beloved Christ. In this communion, a spiritual and gnoseological intimacy is created, which allows man, through Christ the Lord, to know God to the extent that God reveals Himself to man according to his understanding. Considering these teachings in the theology of the Holy Priest Confessor Dumitru Stăniloae, we believe that they can become a role model for Orthodox Christians of the 21st century.

Keywords: Dumitru Stăniloae, communion, knowledge, God, unity.

Introducere

Comuniunea și cunoașterea sunt noțiuni pe care le întâlnim în diferite domenii ale activităților umane. Dacă rămânem doar la noțiuni, nu vom putea înțelege importanța, posibilitatea și realitatea comuniunii și cunoașterii în viața omului, mai ales în viața duhovnicească care este strâns legată de relația dintre Dumnezeu și om. Aceste realități ale comuniunii și ale cunoașterii sunt o parte importantă din opera scrisă a Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae, o parte teologică care ne vorbește despre comuniunea dintre Dumnezeu și oameni, despre posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu de către om. Dacă Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae a scris despre aceste realități ale comuniunii și ale cunoașterii lui Dumnezeu în opera sa, suntem convinși că au făcut parte și din viața lui duhovnicească. Despre realitatea comuniunii și a cunoașterii, Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae scrie în mod repetat în mai multe cărți și studii scrise de el,

* Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Kliment de Ohrid” din Skopje.

repetând des nevoia omului de a realiza comuniunea cu Dumnezeu și cu aproapele, și nu în ultimul rând, să ajungă la cunoașterea supremă a lui Dumnezeu. Citind opera lui, găsim o multitudine de teme abordate, despre Dumnezeu, despre om, despre creație, despre Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, despre Biserică, despre Sfintele Taine, despre eshatologie etc. Numărul de pagini scrise de către Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae, la prima vedere pare descurajant pentru cineva care ar dori să înceapă să citească opera lui, dar dacă îndrăznește, va găsi o bogăție teologică care îi va deschide noi porți ale studiului teologic. Nu numai studiul teologic va fi îmbunătățit, ci se vor deschide și învățăturile Sfinților Părinți, citate și interpretate de către părintele Stăniloae cu scopul să clarifice învățătura teologică, menită să-l ghideze pe om spre Împărăția lui Dumnezeu. La prima vedere, este posibil ca cititorul să nu înțeleagă mare parte din cele scrise în opera Sfântului Dumitru Stăniloae, numit și cel mai mare teolog ortodox al secolului al XX-lea. Complexitatea care se întâlnește în scrierile sale, confirmă capacitatea sa de gândire adâncă și de analiză a izvoarelor citate, susținute de o argumentare logică. Dacă se revine de mai multe ori asupra scrierilor lui, atunci se va vedea nu numai adâncimea gândirii sale, ci și frumusețea teologiei ortodoxe. Diversitatea de teme abordate în opera sa, deși pare copleșitoare, totuși este îndreptată spre un singur scop: Hristos și comuniunea omului cu Dânsul. Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae, prin scrierile sale teologice, ni-l redescoperă pe Hristos cel evanghelic, Hristos cel adevărat, pe Mântuitorul nostru Cel milostiv și blând. Ne trimite permanent spre comuniunea cu Hristos, cu Dumnezeu și cu aproapele nostru, mai ales spre cunoașterea lui Dumnezeu.

Creația și aproapele – trepte spre comuniunea cu Dumnezeu

Uitându-ne la lumea care ne înconjoară și în care trăim, putem deduce faptul că această minunată lume este o creație a Unui Creator inteligent și iubitor. Armonia care se află în lumea noastră ne mărturisește de bunătatea și frumusețea Creatorului ei. Sfântul părinte Dumitru Stăniloae scrie că lumea creată dă mărturie despre iubirea lui Dumnezeu către om, dar, de asemenea, lumea are scopul să ne ducă spre Creatorul ei și al nostru. Creația se mișcă spre comuniunea cu Dumnezeu Care a creat-o, iar omul, mișcat de frumusețea lumii se îndreaptă și el spre comuniunea cu Dumnezeul Cel iubitor. Părintele Stăniloae spune că lumea creată este mijlocitoare a iubirii lui Dumnezeu, care ne duce către Hristos, Care poartă trupul omenesc al lui Adam creat din elementele pământului, recapitulând în Sine totul. Iată cum explică Sfântul Dumitru Stăniloae această minunată prorie a lui Dumnezeu pentru lume și pentru om: „Astfel destinația creației lui Dumnezeu de mijlocitoare efectivă a iubirii întregi a lui Dumnezeu se redescoperă, se restaurează și se împlinește în mod culminant în Hristos. În Hristos –

Omul avem o culminare a urmașilor lui Adam ca dar pentru semenii lor, dar și a elementelor din care e format trupul lui Hristos și care contribuie la întreținerea lui și cu care el stă în legătură organic – ontologică. În Hristos ni se arată țintă spre care era destinat Adam și toată natura încă de la creațiune: să fie un dar străveziu la culme, al lui Dumnezeu și mijlocitor maxim al iubirii Lui”¹. Sensul creației ni se descoperă în Hristos și de asemenea scopul creării primului om Adam, să fie coroană creației și mijlocitorul iubirii lui Dumnezeu. Ni se descoperă faptul că totul a fost creat pentru o comuniune cu Dumnezeu și lumea să fie acel mediu care îi leagă pe oameni să fie împreună, și să tindă spre comuniunea cu Creatorul lor. Numai Dumnezeu are această putere unificatoare de a chema creația Sa la comuniune cu El. „Numai Creatorul, și anume Creatorul în calitatea Lui de existență în comuniune, poate înălța creaturile la Sine ca existențe conștiente, folosindu-se și de voia lor, la viața de relație cu El și în El, sau la comuniunea cu El și deci și între ele”², scrie Sfântul Dumitru Stăniloae. Deoarece, Însuși Dumnezeu are o existență în comuniune, nu există o altă chemare a creației și a omului decât să fie și ei în comuniune între ei și cu Dumnezeu. Bineînțeles, comuniunea cu Dumnezeu trebuie să fie dorită și din partea oamenilor, adică, prin voia lor liberă ar trebui să dorească comuniunea cu Dumnezeu Sfânta Treime. Dacă voia omului se aliniază cu voia lui Dumnezeu de a fi într-o comuniune reciprocă și veșnică, atunci Dumnezeu începe să-l înalțe pe om la comuniune cu El și să-l conducă pe calea mântuirii spre realizarea comuniunii în Împărăția lui Dumnezeu. Lumea creată nu îl conduce pe om numai spre comuniune a omului cu Dumnezeu, ci îl înalță și spre cunoașterea lui Dumnezeu. Sfântul Dumitru Stăniloae pomenește de faptul că omul devine partener al lui Dumnezeu, un mic creator care își are puterea și cunoștințele creatoare în chipul dumnezeiesc primit la crearea sa de către Dumnezeu. „Prin lume crește omul la înălțimea cunoașterii de Dumnezeu și a capacității de partener al Lui. Lumea este pedagog spre Hristos”³, spune frumos Sfântul Dumitru Stăniloae. Acest lucru înseamnă că lumea creată nu este doar o materie moartă, ci este un mediu care ni-L arată pe Dumnezeu cel Atotputernic, Făcătorul celor văzute și nevăzute. În viețile sfinților întâlnim cazuri de sfinți și sfinte care au ajuns să-L descopere și să-L cunoască pe adevăratul Dumnezeu, numai prin observarea lumii create și a armoniei prezente în ea. Odată ce

¹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Creația ca dar și tainele Bisericii”, în *Ortodoxia* XXVIII, (1976), nr. 1, pp. 10-29.

² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, Editura Centrului mitropolitan Sibiu, 1991, p. 81.

³ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 228.

s-au botezat și L-au mărturisit pe Hristos ca Dumnezeu, au suferit moarte martirică și au intrat în bucuria comuniunii cu Hristos cel iubit.

Precum am amintit mai sus, cunoașterea și comuniunea cu Dumnezeu sunt posibile, deoarece omul în sine are această putere și posibilitate, pentru că este creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Facere 1, 26-27). Sfântul Părinte și Mărturisitor Dumitru Stăniloae, destul de bine explică taina creării omului de către Dumnezeu în scrierile sale, accentuând chipul treimic după care omul a fost creat. Prin aceasta, Dumnezeu l-a făcut pe om „înrudit cu Sine”⁴ și capabil de relație cu El, să tindă spre îndumnezeire⁵. Prin chipul dumnezeiesc în noi suntem chemați la o comuniune „fără sfârșit cu semenii noștri în Dumnezeu”⁶. În acest chip treimic se evidențiază Persoana a doua a Sfintei Treimi, cea a Fiului, după care omul a fost creat⁷. Chipul primit de la Dumnezeu se actualizează numai prin tinderea spre comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu. Comuniunea dintre Persoanele Sfintei Treimi este model și pentru comuniunea dintre oameni. Comuniunea și iubirea dintre Persoanele Sfintei Treimi este motivul pentru care și Dumnezeu vrea oamenii să fie părtași la ele prin comuniunea cu El. Deoarece omul a fost creat după chipul Fiului, atunci prin Fiul lui Dumnezeu suntem chemați la comuniune cu Dumnezeu Tatăl. „Tatăl iubind pe Fiul Său Unul Născut, îi iubește și pe oamenii făcuți după chipul Fiului și chemați să fie uniți cu Fiul Lui, făcut la rândul Lui om unit cu ei”⁸. Prin natura umană pe care Fiul lui Dumnezeu a luat-o întrupându-Se, a devenit asemenea nouă, pe de o parte. Pe de altă parte, natura umană a devenit parte din Ipostasul divin al Fiului, ceea ce înseamnă că prin această unire dintre divin și uman într-o singură Persoană, Dumnezeu ne cheamă să facem parte din comuniunea divină intertrinitară. Dacă prin Fiul cel întrupat Dumnezeu ne cheamă la comuniune cu El, nu trebuie să uităm că toți oamenii poartă chipul lui Dumnezeu și suntem chemați la comuniune cu ei. Dumnezeu Tatăl vrea ca toți oamenii să fie în comuniune între ei și cu El. „Omul e ridicat din nou prin Cuvântul întrupat să trăiască în mod viu comuniunea Acestuia cu Tatăl, pentru că spre aceasta a fost creat, deci și spre comuniunea cu ceilalți oameni, făcuți pentru aceasta”⁹. Fiul lui Dumnezeu devine legătura dintre Dumnezeu Tatăl și oameni prin care se realizează comuniunea spre care ne cheamă Dumnezeu. Omul este creat pentru comuniune și este chemat să restabilească comuniunea cu

⁴ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 407.

⁵ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 414.

⁶ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 422.

⁷ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 426.

⁸ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 33.

⁹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 81.

Dumnezeu prin Hristos, destabilizată de căderea lui Adam. Prin Hristos dobândim legătura și comuniunea cu Dumnezeu și cu aproapele nostru.

Este știut că Dumnezeu este imposibil de cunoscut, mai ales în ființa lui dumnezeiască. Îl putem cunoaște prin energiile Lui necreate și prin Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Bineînțeles, rațiunea poate atinge o anumită cunoaștere legată de lumea creată și de Dumnezeu, dar nu poate să pătrundă în adâncurile tainei ființei lui Dumnezeu, taină imposibil de pătruns și de către îngeri. Rațiunea umană este și ea un dar al lui Dumnezeu pentru om, doar rațiunea sfințită și îndumnezeită poate să se înalțe spre cunoașterea lui Dumnezeu. Rațiunea umană unită cu rațiunea lui Hristos devine capabilă de cunoașterea lui Dumnezeu. „Astfel noi participăm și la cunoașterea lui Dumnezeu și creștem încă de la cunoașterea rațională, în baza rațiunii date de Dumnezeu, la o cunoaștere apropiată de a Lui, prin unirea cu El”¹⁰, precizează Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae. Cunoașterea lui Dumnezeu nu este una completă, ci se dobândește treptat ajungându-se la o cunoaștere apropiată de cea a lui Hristos despre Dumnezeu, atât cât i se va da omului să cunoască. Având în chip natural dorința de a cunoaște multe, omul a fost înzestrat cu o minte care este capabilă să pătrundă în multe taine. Mintea este permanent în lucru și gândeste neîntrerupt, ceea ce înseamnă că vrea să cunoască lucruri noi. „În mintea sa se află un impuls neostenit după cunoaștere”¹¹, scrie Părintele Stăniloae. Acest impuls după cunoaștere îi este dat omului pentru a putea să-L cunoască pe Dumnezeu Care este infinit și necuprins. Cunoașterea este posibilă numai dacă omul se străduiește să rămână pe drumul marcat de asemănarea lui cu Dumnezeu și de devenirea sa într-un dumnezeu după har. Acest drum este pavat cu iubirea către Dumnezeu și aproapele, doar pe acest drum al iubirii și al comuniunii se desăvârșește și cunoașterea. „Cunoașterea deplină este totdeauna și iubire și ca atare e îndreptată spre altă persoană”¹², confirmă Sfântul părinte Dumitru Stăniloae, spunându-ne că cea mai mare virtute este cheia pentru dobândirea cunoașterii depline și a comuniunii omului cu Dumnezeu și cu aproapele. Iar această virtute nu poate să fie în om dacă nu o primește de la Dumnezeu, Care este iubire (I Ioan 4, 8, 16). Sfântul Dumitru Stăniloae scrie că adevărata cunoaștere este strâns legată de iubirea Persoanelor Sfintei Treimi și de iubirea oamenilor, totul vine din Sfânta Treime: „Dacă n-ar fi iubirea treimică, n-ar fi cunoaștere în Dumnezeu și n-ar fi nici posibilitate de cunoaștere și de iubire între El și persoanele create. Năzuința cunoașterii vine din iubirea interpersonală, iar aceasta vine din Sfânta Treime”¹³.

¹⁰ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 237.

¹¹ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 19.

¹² Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 241.

¹³ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 243.

Iubirea este virtutea care îl conduce pe om spre comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu și aproapei, iar dacă n-ar fi iubirea, atunci nu s-ar putea stabili nicio legătură cu Dumnezeu. Comuniune fără iubire nu poate exista, nici cunoașterea nu se dobândește fără comuniune în iubire și dăruire.

Suntem martori și putem spune că viața omului nu ar putea funcționa bine dacă omul se înstrăinează de semenii săi și se rupe de comuniunea cu ei. Chiar și cei care părăsesc lumea pentru a fi în comuniune cu Dumnezeu, trăiesc în comuniune cu alți semeni care au părăsit și ei la rândul lor lumea. Dumnezeu l-a creat pe om pentru comuniune cu Sine și cu aproapele său, nu pentru a fi singur și închis în singurătatea lui. De aceea, și Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae ne explică faptul că existența omului nu poate fi altfel, decât o existență în comuniune în care fiecare se dăruiește semenilor săi: „Dimpotrivă, forma de existență personală este o formă de existență în comuniune, în care fiecare crește în originalitatea dăruirii sale, pe măsură ce se dăruiește și potrivit darului deosebit primit, sau se pune pe sine cu totul în slujba celorlalți”¹⁴. Comuniunea oamenilor este esențială pentru existența lor personală și a semenilor lor. Reușita comuniunii depinde de capacitatea oamenilor de a se dăruia pe sine și de a dăruia iubire și bunăătate. Pe de altă parte, viața cotidiană a oamenilor este un prilej de a contribui la comuniunea cu semenii și să devină mai buni. Viața omului este însoțită de purtarea de grijă a lui Dumnezeu în fiecare clipă a vieții sale pământești. Comentând despre experiența religioasă în gândirea Sfântului Dumitru Stăniloae și despre împrejurările concrete ale vieții omenești care duc la cunoașterea lui Dumnezeu, Sandu Frunză adaugă: „Creștinismul este o religie a experienței cotidiene a prezenței lui Dumnezeu”¹⁵. În această experiență zilnică a prezenței lui Dumnezeu, creștinul este conștient că i se dă prilejul să crească în comuniunea cu semenii și cu Dumnezeu, arătându-și iubirea către lumea creată și către aproapele său. De asemenea, întâmplările din viața cotidiană, fie ele bune sau mai puțin bune, trebuie acceptate ca fiind parte din pronia lui Dumnezeu. Acceptându-se pronia lui Dumnezeu nu se strică relațiile interumane și nu se întrerupe comuniunea cu semenii sau cu Dumnezeu. Sandu Frunză adaugă: „Cunoașterea lui Dumnezeu din condițiile vieții cotidiene ne arată că fericirea și tristețea, la fel ca liniștea și zbulciumul existențial, sunt prilejuri ale manifestării grijii divinității în raport cu ființa umană”¹⁶. Toate lucrurile pot deveni prilej de creștere duhovnicească și sporire

¹⁴ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 59.

¹⁵ Sandu Frunză, *Experiența religioasă în gândirea lui Dumitru Stăniloae. O etică relațională*, Eikon, București, 2016, p. 166.

¹⁶ Sandu Frunză, *Experiența religioasă în gândirea lui Dumitru Stăniloae*, p. 168.

în comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu și a semenilor. Omul trebuie să se lase în voia și pronia lui Dumnezeu cu credința că toate sunt spre folosul său duhovnicesc și spre înaintarea în comuniunea cu Dumnezeu.

Divino-umanitatea lui Hristos – descoperire a iubirii Sfintei Treimi

Ca să înțelegem mai bine această legătură dintre om și Dumnezeu în ceea ce privește comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu, ar trebui să vedem cum este explicată legătura celor două naturi (cea divină și cea umană) aflate în Ipostasul divin al Fiului lui Dumnezeu cel întrupat, adică în Persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos, de către Sfântului Dumitru Stăniloae. Mai sus, am menționat că omul deși poartă chipul treimic, totuși, crearea lui s-a făcut după chipul Fiului lui Dumnezeu. Persoana Mântuitorului Iisus Hristos ne arată taina și legătura prin care omenirea se mișcă spre comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu. Sfântul părinte Dumitru Stăniloae ne spune clar că „[...] Dumnezeu ni se dăruiește în Hristos” deoarece „în Hristos ni se arată intenția lui Dumnezeu de a ni se dăruia prin orice semen al nostru și prin toată creația”¹⁷, cu alte cuvinte, Dumnezeu prin Hristos ni se dăruiește total, fără rezerve. În Hristos ni se descoperă și iubirea lui Dumnezeu pentru lumea creată și pentru om (Cf. Ioan 3, 16), deoarece întruparea Fiului lui Dumnezeu este un act al iubirii lui Dumnezeu către om și lume. „Întruparea ca om este o operă a Rațiunii ipostatice dumnezeiești, pentru că este Ipostasul iubit de Tatăl și iubitor al Tatălui tuturor și prin Ea Tatăl iubește toate”¹⁸. Fiul lui Dumnezeu se face om ca să ne transmită direct iubirea Tatălui cel ceresc, care pe toate le iubește. Cu această iubire dumnezeiască, Hristos ni se descoperă ca purtătorul direct al iubirii Tatălui, ca prin această iubire omul să se apropie de Dumnezeu și să trăiască comuniunea cu El. Comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu nu se dobândesc imediat, ci sunt treptat descoperite și dobândite, precum ne spune și Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae: „Mai e de observat că dialogul cu omul îl începe Hristos, Dumnezeu cel întrupat. El se face întâi omului cunoscut, ca acesta să-i ceară mântuirea. Dar descoperirea este treptată. Omul s-a trezit, a deschis ochii, dar încă nu vede clar pe Cel ce L-a trezit. Dumnezeu nu i se revelează omului dintr-o dată, deplin, pentru că omul nu-L poate cunoaște deodată în întregime. Într-un fel, omul înaintează veșnic în cunoașterea lui Dumnezeu. Și-L cunoaște tot mai mult din lucrările, din darurile Lui tot mai mari”¹⁹. Comunicarea este totdeauna începută de către Dumnezeu, ca Cel care le știe pe toate

¹⁷ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Creația ca dar și tainele Bisericii”, p. 12.

¹⁸ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, în col. *Opere complete V*, Editura Basilica, București, 2013, p. 653.

¹⁹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 61.

și știe slăbiciunile și puterea omului. Dacă Dumnezeu nu se descoperă, omul nu ar ști cui să se adreseze și pe ce cale să meargă. Descoperirea este treptată, pentru că dacă se face deodată, omul nu are capacitatea nici posibilitatea să-L cuprindă pe Cel necuprins, ar fi depășit de cele descoperite. De aceea, Hristos treptat și prin puterea Sa cea smerită se descoperă omului și îl conduce încet spre cunoașterea lui Dumnezeu. „Numai din puterea lui Dumnezeu poate cunoaște omul pe Dumnezeu. Și-L cunoaște cu adevărat, cine Îl cunoaște ca Tată și Fiu, sau pe Tatăl din puterea Fiului și pe Fiul din puterea Tatălui aflată în Fiul sau în Hristos”²⁰, explică Sfântul Dumitru Stăniloae. Prin Persoana divino-umană a lui Hristos se ajunge la cunoașterea Tatălui, exact cum este scris și în Sfânta Evanghelie după Ioan, că Iisus Hristos și Tatăl una sunt (Cf. Ioan 14, 9-21), și cel care L-a văzut pe Hristos, L-a văzut și pe Dumnezeu Tatăl.

Mântuitorul Iisus Hristos, fiind Dumnezeu și om, este Persoana cea mai potrivită pentru realizarea comuniunii și cunoașterii lui Dumnezeu, pentru că în Sine unește cele dumnezeiești cu cele omenești, fără să le confunde unele cu altele. Prin natura Sa umană, Domnul Iisus Hristos intră într-o comuniune foarte apropiată cu oamenii, iar prin natura Sa divină, pe toți îi îndumnezeiește și îi mântuiește. „Hristos e Persoana divină care Ea însăși, fiind și om, face posibilă, prin comuniunea accesibilă cu Ea ca om, comuniunea tuturor cu Dumnezeu Însuși sau cu Persoana absolută. El este centrul și fundamentul acțiunii de extindere a mântuirii și de îndumnezeire la toți cei ce cred”²¹, scrie Sfântul Dumitru Stăniloae. Acest act de dăruire pe care Hristos îl face pentru omenire, este un dar care se va regăsi și în împărăția lui Dumnezeu, desăvârșindu-se comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu. Divino-umanitatea lui Hristos este centrul unde comuniunea dintre om și Dumnezeu se realizează, devenind accesibilă și celorlalți oameni care cred în Hristos și tind spre Dumnezeu. Fiecare om care crede și se unește cu Hristos, prin divino-umanitatea Sa, devine părtaș al iubirii lui Dumnezeu, iubire care se naște din comuniunea cu Dumnezeu prin Hristos. „El intră prin întrupare în comuniune perfectă cu Dumnezeu ca om și în comuniune perfectă cu oamenii ca Dumnezeu. În comuniunea cu El fiecare om este în comuniune perfectă cu toate Persoanele treimice. În comuniune cu El fiecare om, devenit fiul Tatălui prin har, se bucură de dragostea deplină a Tatălui lui Hristos, iar Tatăl Se poate bucura de dragostea perfectă a omului Hristos, devenit Fiul Lui, dragoste în care se unește dragostea tuturor celor ce cred în El”²², frumos explică Sfântul Dumitru Stăniloae în Dogmatica sa. Prin Hristos oamenii dobândesc calitatea de fii ai lui Dumnezeu Tatăl,

²⁰ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, pp. 99-100.

²¹ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 50

²² Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 84.

pentru că se unesc cu Hristos, iar Hristos le dă această calitate de fii ai Tatălui. Prin întruparea Cuvântului s-a manifestat iubirea Sfintei Treimi către oameni și s-a pus temelia comuniunii omului cu Sfânta Treime²³, mărturisește Sfântul Dumitru Stăniloae. Prin Hristos intrăm în comuniunea filială cu Dumnezeu Tatăl și ne rugăm Lui ca niște fii²⁴. Din aceste cuvinte înțelegem că „din comuniunea începută prin Dumnezeu, care e una cu harul Lui, răsare comuniunea omului cu El”²⁵, adică totul ce este legat de viața duhovnicească și de stabilirea comuniunii cu Dumnezeu, vine și este dăruit de la Dumnezeu prin Hristos Domnul. Întorcându-ne puțin mai sus, unde s-a spus că omul poartă chipul treimic, dar de asemenea este creat și după chipul Cuvântului, avem posibilitatea să înțelegem, după cuvintele Sfântului Dumitru Stăniloae, că omul este chemat să realizeze această comuniune cu semenii săi și cu Dumnezeu în mod asemănător cu comuniunea treimică, ajutat de puterea lui Dumnezeu și de Hristos, Care l-a ridicat pe om la deplinătatea comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii săi²⁶. Adică, prin întruparea Sa, Hristos ne deschide calea spre comuniunea cu întreaga Sfânta Treime, prin umanitatea îndumnezeită în Ipostasul Său divin²⁷.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu este o taină știută de Dumnezeu Sfânta Treime, dar mai puțin spre deloc știută de oameni, deoarece omul nu poate pătrunde în tainele ființei lui Dumnezeu. Ne este suficient să știm că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat pentru mântuirea noastră, ne-a arătat iubirea Tatălui și ne deschide calea comuniunii și cunoașterii lui Dumnezeu. Hristos este darul suprem prin Care ne aduce și pe noi ca dar Tatălui și așa ni se deschide comuniunea cu Dumnezeu. „Dar El se face ca om dar Tatălui și în Sine ne face și pe noi pentru că mai întâi El e darul cel mai prețios și Cuvântul suprem al Tatălui către noi. El este ca atare comunicarea supremă a iubirii Tatălui către noi. În El se vede cu supremă claritate coincidența între dar și Cuvântul consistent”²⁸, ne explică Sfântul Dumitru Stăniloae. Prin Hristos avem garanția că putem intra în comuniune cu Dumnezeu. Nu putem avea pe nimeni altul în demersul nostru duhovnicesc care ar putea să ne asigure comuniunea sigură cu Dumnezeu. De aceea, Îl avem pe Însuși Hristos prin Care avem comuniunea directă cu Dumnezeu Sfânta Treime, devenind și noi un dar adus Tatălui. Această taină dumnezeiască este realizată prin Persoana

²³ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 86.

²⁴ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 297.

²⁵ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 409.

²⁶ Vezi Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 426.

²⁷ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 42010, p. 31.

²⁸ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Chipul lui Hristos în Biserica răsăriteană: Iisus Hristos, Darul și Cuvântul suprem al lui Dumnezeu”, în *Ortodoxia* XXV (1973), nr. 1, pp. 5-17.

divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos, o taină care ne revelează libertatea Ipostasului divin de a interveni în mântuirea oamenilor, iar părintele Calinic Berger în cercetarea gnoseologiei Sfântului Dumitru Stăniloae, descrie acest adevăr astfel: „Întrepătrunderea divinului cu umanul n-a fost rezultatul vreunei necesități mecanice sau naturale, ci o consecință a exercitării libere de către Cuvântul lui Dumnezeu a voințelor Sale libere divine și umane. Natura sa umană vindecată și îndumnezeită ne este accesibilă ca mediu total transparent de comuniune nemijlocită cu Dumnezeu și ca sămânța refacerii unei comuniuni autentice între oameni”²⁹. Această întrepătrundere dintre divin și uman este desăvârșit realizată în Persoana divino-umană a lui Hristos. Avându-L pe Hristos ca model, trebuie să avem în vedere că tot prin El putem fi și noi modele pentru semenii noștri și să sporim în comuniunea cu ei. Părintele Berger adaugă: „Natura umană și ipostasul lui Hristos devin astfel baza și sămânța restaurării adevăratei comuniuni între oameni”³⁰, rezumând cele scrise de Sfântul Dumitru Stăniloae. Comuniunea dintre oameni și a oamenilor cu Dumnezeu este posibilă doar prin divino-umanitatea Mântuitorului Iisus Hristos. Comuniunea și iubirea pe care le îndreptăm către aproapele nostru, sunt foarte strâns legate de iubirea și comuniunea noastră îndreptate către Dumnezeu (I Ioan 4, 20). De aceea, n-am putea să avem o comuniune desăvârșită cu Dumnezeu dacă nu-l iubim pe aproapele nostru și invers. Iubirea către Dumnezeu și către aproapele nostru se poate îndeplini numai în Hristos, astfel vom înainta și în cunoașterea lui Dumnezeu și a aproapei noastre. „Cel mai deplin cunoaște credinciosul pe Dumnezeu în Hristos, în care firea umană, ca firea ipostasului divin, este deschisă total acestuia, și acesta deschis total ei. Numai în Hristos cunoaștem și noi cu adevărat pe Dumnezeu și Dumnezeu ne cunoaște pe noi, în adevărată noastră împlinire, ca fii iubitori ai Lui”³¹, zice Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae. Dumnezeu este bine cunoscut în Hristos, deoarece Însuși Hristos este Dumnezeu și om în același timp. Credinciosul care se unește cu Hristos este introdus în taina cea mare a divino-umanității lui Hristos prin care Îl cunoaște pe Dumnezeu. Totul ce este necesar pentru realizarea comuniunii cu Hristos este doar o dorință de a fi cu Hristos aici pe pământ și în veșnicie.

Trebuie să înțelegem că dobândirea comuniunii cu Dumnezeu sau cu semenii noștri se poate face numai prin liberă alegere. Dumnezeu niciodată nu forțează

²⁹ Ieromonah Calinic Berger, *Teognosia – sinteza dogmatică și duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae*, traducere ieromonah Nectarie (Dărăban), Editura Deisis, Sibiu, 2014, p. 115.

³⁰ Ieromonah Calinic Berger, *Teognosia – sinteza dogmatică și duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae*, p. 121.

³¹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Dumnezeu este lumină”, în *Ortodoxia* XXVI (1974), nr. 1, pp. 70-96.

pe nimeni cu nimic, ci totdeauna respectă voința liberă a omului. De asemenea, așa este și în relațiile interumane, nimeni nu trebuie să fie forțat să facă ceva dacă nu vrea. Dumnezeu ne-a creat liberi și numai în libertatea dată nouă ne cheamă la comuniune cu El. Când dorința omului de a fi în comuniune cu Dumnezeu se face în libertate, atunci și Dumnezeu îl va elibera pe om de legăturile păcatului și va face sălaş în inima lui (Cf. Ioan 14, 23, Matei 18, 11). Cel care are o relație de comuniune autentică, atunci el este liber. „Dacă numai relația de comuniune e o relație în libertate, cu atât mai mult numai cea de comuniune cu Hristos ne face cu adevărat liberi, având puterea să ne smulgă deplin de sub robia păcatului, să covârșască în noi egoismul păcatului. Comuniunea cu El e mai dulce decât orice plăcere a păcatului”³², spune Sfântul Dumitru Stăniloae. Din cele spuse în citatul precedent, putem vedea importanța liberului arbitru în consolidarea comuniunii noastre cu Dumnezeu și cu semenii. Comuniunea presupune libertate în luarea deciziilor, mai ales când este vorba de intrarea în comuniune cu Dumnezeu. De aceea, accesul la comuniunea cu Dumnezeu trebuie să fie făcut liber, cu inima deschisă și cu o deschidere pentru experiență duhovnicească care depășește cotidianul vieții omenești. Comuniunea dintre Dumnezeu și om, precum și comuniunea dintre oameni trebuie să fie liberă, fără constrângeri și condiționări. Libertatea de care se bucură cei implicați este esența întăririi comuniunii interpersonale și a cunoașterii reciproce.

Trebuie să fim atenți când vorbim de cunoașterea lui Dumnezeu și de comuniunea cu El. Am menționat de posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu din împrejurările concrete ale vieții, despre care Sfântul Dumitru Stăniloae scrie. În aceste împrejurări ale vieții ne aflăm cu toții, iar când vorbim de cunoașterea lui Dumnezeu, vorbim de înălțimile duhovnicești care nu sunt accesibile oricui. Bineînțeles, ajungerea la trăirea înălțimilor duhovnicești este realizată de comuniunea liberă și voită cu Hristos Domnul. Aici vorbim despre o cunoaștere a lui Dumnezeu care depășește raționalitatea lucrurilor și cunoașterea intelectuală. Deși cunoașterea rațională nu este exclusă din procesul cunoașterii, are limitele ei în atingerea dobândirii cunoașterii lui Dumnezeu. Aici, intră mintea omului, cea care are capacitatea să depășească lucrurile limitate și să se înalțe spre sferele duhovnicești. Când omul credincios ajunge la un anumit nivel de sfințire și îndumnezeire, prin comuniunea cu Hristos, sporește în cunoașterea lui Dumnezeu. Este vorba de cunoașterea care vine după luminarea minții cu lumina necreată a lui Dumnezeu. Această cunoaștere se atinge numai prin comuniunea cu Hristos, o comuniune care presupune unire cu Hristos la un nivel de intimitate duhovnicească. Această intimitate este realizată prin unirea omului cu Hristos, o unire trăită de toată ființa omului.

³² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 158.

„Nesepararea minții de omul total în cunoașterea lui Dumnezeu se datorește și faptului că cunoașterea deplină a lui Dumnezeu e în același timp o unire cu Dumnezeu a celui ce cunoaște. Dar de unirea aceasta nu are parte numai mintea înțeleasă ca parte pur spirituală a sufletului, ci sufletul întreg și chiar omul întreg”³³, explică Sfântul Dumitru Stăniloae. Unirea cu Hristos este simțită în întregime de cel care este unit cu El, și în felul acesta primește o cunoaștere din partea lui Hristos care este diferită de cunoștințele acumulate până atunci. Ceea ce vrea Sfântul Dumitru Stăniloae să ne spună este următorul lucru, cunoașterea este posibilă printr-o unire supremă cu Hristos, prin care tot omul devine parte din comuniunea cu Persoana lui Hristos, deoarece prin Hristos avem acces nu numai la comuniunea, ci și la cunoașterea lui Dumnezeu. „În El e realizată în grad suprem Persoana, adică intenționalitatea spre comuniune și, prin aceasta, puterea trezitoare de subiecte și atrăgătoare a lor în raport de comuniune”³⁴. Prin aceste cuvinte, Sfântul Dumitru Stăniloae ne atrage atenția că realizarea comuniunii și a cunoașterii este posibilă numai între persoane. În Persoana divino-umană a lui Hristos se regăsesc toate calitățile unei persoane desăvârșite și participantă la o comuniune divină la care este chemat și omul. De aceea, prin unirea omului cu Hristos devine posibilă cunoașterea a multor taine legate de om și de lumea creată, pentru că în Persoana lui Hristos este recapitulat totul, întreaga creație. Așa, Hristos devine izvorul cunoașterii supreme și Persoana care ne asigură comuniunea noastră cu Dumnezeu. „În comuniunea cu El avem posibilitatea veșnic neepuizată a experienței realității infinite”³⁵, fapt care se va îndeplini în plinătatea împărăției lui Dumnezeu, spre care tinde omul. În timpul vieții pământești, omul este capabil de cunoașterea tainelor lui Dumnezeu, dar încă nu este venită vremea să-i fie descoperite toate. Când omul reușește să se unească cu Hristos, dobândește calitățile Lui și cunoașterea Sa. Mai ales, dobândește „mintea lui Hristos” (I Corinteni 2, 16), prin care gândește, simte, raționează și cunoaște asemenea lui Hristos, sau cât îi va descoperi Hristos. Unirea dintre om și Hristos devine atât de apropiată, încât omul învrednicit cu această unire poate să spună, asemenea Sfântului Apostol Pavel, că „nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” (Galateni 2, 20). Hristos Domnul devine centrul ființei umane și scopul vieții, devine totul în viața omului.

Deși, Hristos Domnul poate deveni totul în viața omului, într-o comuniune pe care rațiunea umană nu o poate descrie în totalitate, totuși cunoașterea lui Dumnezeu nu este atât de simplă. Acest fapt este real și pricina neputinței cunoașterii totale

³³ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 401.

³⁴ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, în col. *Opere complete IV*, Editura Basilica, București, 2013, p. 105.

³⁵ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 110.

a lui Dumnezeu este Însuși Dumnezeu, Care este și rămâne incognoscibil în taina ființei Sale cele de necuprins. Această învățătură a Bisericii Ortodoxe o continuă și Sfântul Dumitru Stăniloae, spunând că există un paradox în cunoașterea lui Dumnezeu: „Cunoașterea lui Dumnezeu își păstrează continuu un caracter paradoxal: pe măsură ce se înalță cineva în cunoașterea Lui, se înalță în înțelegerea tainei Lui de neînțeles”³⁶. Cu alte cuvinte, cu cât sporește omul în cunoașterea lui Dumnezeu, descoperă că Dumnezeu este o taină de nepătruns și de neînțeles. Sfântul Dumitru Stăniloae afirmă faptul că Dumnezeu nu se poate cunoaște, dar omul credincios Îl simte și Îl trăiește: „Dumnezeu nu e cunoștibil, totuși cel ce crede Îl poate trăi pe El în mod simțit și conștient”³⁷. Omul nu poate pătrunde în ființa lui Dumnezeu, dar trăiește comuniunea cu El cu toată ființa sa omenească. Taina lui Dumnezeu rezidă în voința și puterea Lui, adică în posibilitatea El să coboare la noi și să ne împărtășească o parte din El, ca să-L putem cunoaște. Cunoașterea pe care Dumnezeu ne-o dă este rezultatul coborârii Lui benevole din dragoste pentru noi și pentru mântuirea noastră. „Pe Dumnezeu îl cunoaștem nu numai cât Îl putem noi cunoaște, ci cât binevoiește El să coboare la nivelul nostru din oceanul nesfârșit al realității Lui”³⁸, ne spune Sfântul Dumitru Stăniloae. Aici, se confirmă cele spuse mai sus, că Dumnezeu este Cel care face primul pas spre om, deși se pare că omul face acel prim pas. Este vorba de un act de chenoză a lui Dumnezeu, de un act de golire și de smerenie, cu scopul să-l facă pe om un participant în iubirea Sa: „Tocmai în aceasta stă rostul chenozei: în a da puțința participării directe a Fiului lui Dumnezeu la întărirea firii umane ca să o facă mediu activ al iubirii dumnezeiești prin manifestarea de putere și prin suportarea și depășirea pătimirilor”³⁹. Comuniunea cu Hristos este o pregătire a firii umane pentru primirea iubirii dumnezeiești și a cunoașterii Lui. Prin întruparea lui Hristos, adică prin propria Lui smerenie și chenoză, Dumnezeu coboară la noi și Se descoperă pe Sine atât cât inima și sufletul omului pot suporta. „Cunoașterea lui Dumnezeu de către noi are ca premiză un act de chenoză voluntară a lui Dumnezeu, ca de altfel și existența noastră însăși”⁴⁰, adică, Dumnezeu Se lasă cunoscut și ne descoperă atât cât putem primi, nu omul Îl cunoaște pe Dumnezeu prin puterea rațiunii și raționalizării logice. În taina cunoașterii lui Dumnezeu procesul este invers, Dumnezeu coboară la om și îl cuprinde cu iubirea Sa, iar

³⁶ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 128.

³⁷ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 137.

³⁸ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Ioan Gură de Aur”, în *Ortodoxia* IX (1957), nr. 4, pp. 555-567.

³⁹ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 74.

⁴⁰ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Ioan Gură de Aur”, p. 562.

omul nu este cel care începe inițiativa cunoașterii lui Dumnezeu. Acest lucru îl confirmă și Sfântul Dumitru Stăniloae: „Cu atât mai mult nu se poate realiza comuniunea cu Dumnezeu până nu Se coboară El la om. Comuniunea se realizează prin coborârea celui superior ca spirit, ca putere de iubire, de înțelegere, la cel inferior, nu prin suirea celui inferior la cel superior”⁴¹. Această realitate este asemănătoare cu relația dintre un părinte și un copil. Părintele este primul care se coboară spre copilul lui și îl copleșește cu dragostea și grija sa, iar apoi, când copilul va crește mai mare, urcă spre dragostea părintelui lui întărind comuniunea dintre ei. Un act asemănător face și Dumnezeu, pentru că este Tatăl nostru cel ceresc Care ne cheamă la o comuniune veșnică în Împărăția Sa.

Biserica – locul sfințirii și a unirii omului cu Hristos Domnul

Să nu credem că urcușul pe calea desăvârșirii este atât de ușor și repede se ajunge la comuniunea și cunoașterea Lui Dumnezeu. Calea este strâmtă și lungă, fiind parcursă de Sfinții Părinți care ne-au dat sfaturile și învățăturile sale despre cum se ajunge la unirea cu Hristos. Asemenea lor, și Sfântul Dumitru Stăniloae vorbește despre aceeași cale duhovnicească urmând învățăturilor Părinților Bisericii. Este vorba de lupta omului cu păcatul și patimile lui, precum și de dobândirea virtuților. Totuși, această cale se poate parcurge iar mărturie ne dau toți Sfinții Bisericii, inclusiv și Sfântul Dumitru Stăniloae. Orice ar face omul în viața lui duhovnicească, trebuie să facă cu o credință puternică și statornică. Credința este foarte importantă pentru că fără ea nu se poate stabili nicio comuniune cu Dumnezeu. „Credința tare e o unire totală a omului cu Dumnezeu fără să se contopească în El”⁴², scrie Sfântul Dumitru Stăniloae, dându-ne de înțeles că fără credință comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu sunt imposibile. Orice virtute ar avea omul, nu poate să-l dobândească prin propriile puteri sau cunoaștere. Totul în viața omului este un dar de la Dumnezeu, dat nouă din infinita bunătate și milostivire ale lui Dumnezeu. „Dar credința nu o poți produce singur, oricât de mult te-ai sili să ajungi la comuniunea desăvârșită, precum nici comuniunea deplină nu o poți produce singur. Este aici și Dumnezeu în lucrare”⁴³, adică, așa cum ne spune Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, că fără El nu putem face nimic (Ioan 15, 5). În urcușul duhovnicesc spre comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu, omul este permanent susținut, călăuzit și îndreptat de Însuși Dumnezeu. Prin viața virtuoasă omul se aseamănă cu Dumnezeu, se deschide comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii săi, prin unirea cu Hristos Domnul. Deschiderea omului spre Dumnezeu trece

⁴¹ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 126.

⁴² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 70.

⁴³ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 56.

prin multe nevoințe și virtuți, până să ajungă la comuniunea de iubire cu semenii și cu Dumnezeu, prin unirea lui cu Hristos⁴⁴. Prin curățirea de patimi și prin dobândirea virtuților, omul devine capabil de cunoașterea tainelor lumii create și la cunoașterea lui Dumnezeu. „Astfel prin curățirea de patimi și prin dobândirea virtuților, omul se ridică la cunoștința rațiunilor lui Dumnezeu prin contemplarea lucrurilor în Dumnezeu și, prin aceasta, la cunoașterea lui Dumnezeu Însuși. Cunoașterea lui Dumnezeu nu are o bază pur teoretică, ci una practică. Ea are nevoie de un efort de curățire de patimi și de dobândire a curăției prin virtuți, de iubirea curată față de toate, pentru ca să vadă pe Dumnezeu prin toate”⁴⁵, explică Sfântul Dumitru Stăniloae. Căutarea sinceră a comuniunii lui Dumnezeu este necesar să treacă printr-un proces practic de dobândirea experienței și a învățării⁴⁶. Tot efortul duhovnicesc pe care omul îl face să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu, toată despățimirea și rugăciunea, îl conduc spre cea mai mare virtute, iubirea. Virtutea iubirii întărește legătura dintre om și Dumnezeu și nemijlocit face ca comuniunea și cunoașterea cu Dumnezeu să devină realitate. „Iubirea e cea mai mare forță. Dar ea e tare numai atunci când e susținută de comuniunea cu Persoana infinită în putere și iubire a lui Hristos care e una cu credința adevărată”⁴⁷, explică Sfântul Dumitru Stăniloae, spunând de asemenea că înaintarea omului în viața duhovnicească este sigură atunci când omul Îl iubește pe Dumnezeu și se simte iubit de Dumnezeu⁴⁸. De asemenea, Sfântul Dumitru Stăniloae ne învață că iubirea este un drum spre desăvârșire, dar cine nu se desăvârșește prin ea își pune propria mântuire în pericol⁴⁹. Mai mult, ne învață că, cunoașterea este „condiționată de iubire”⁵⁰, arătând că, cunoașterea și iubirea sunt condiționate una de altă, precum sunt despățimirea și îndumnezeirea⁵¹. Dacă lipsește iubirea din demersul duhovnicesc al cunoașterii, înseamnă lipsa cunoașterii adevărate⁵². Așadar, tânjind spre o comuniune și o cunoaștere a lui Dumnezeu, omul în mod benevol dorește să se curețe de patimile sale, benevol se luptă să dobândească virtuțile. El știe că nevoința sa nu este în

⁴⁴ Vezi Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 231.

⁴⁵ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, pp. 372-373.

⁴⁶ Ieromonah Calinic Berger, *Teognosia – sinteza dogmatică și duhovnicească a Părintelui Dumitru Stăniloae*, p. 19.

⁴⁷ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 378.

⁴⁸ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, pp. 26-27.

⁴⁹ Pr. Dumitru Stăniloae, „Comunitate prin iubire”, în *Ortodoxia* XV (1963), nr. 1, pp. 52-70.

⁵⁰ Dumitru Stăniloae, M.-A. Costa de Beauregard, *Mică dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica*, Traducere Maria-Cornelia Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, ³2007, p. 218.

⁵¹ Ieromonah Calinic Berger, *Teognosia – sinteza dogmatică și duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae*, p. 22.

⁵² Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Dumnezeu este lumină”, pp. 70-71.

zadar și prin ea va dobândi o cunoaștere care se pare că nu are sfârșit, deoarece izvorăște din Dumnezeu. Pentru că izvorăște din Dumnezeu, cunoașterea este infinită, dar la fel este și iubirea⁵³. Cel care a ajuns la iubire și la cunoaștere, înseamnă că a împlinit toate poruncile lui Dumnezeu⁵⁴.

Viața duhovnicească a omului, care trece prin toate etapele luptei cu sine și cu păcatul, precum și dobândirea virtuților, se îndeplinește în cadrul Bisericii lui Hristos. Biserica are un rol important în desăvârșirea omului, mai ales în realizarea unirii dintre om și Hristos Domnul. De asemenea, și Sfintele Taine au o importanță foarte mare în sfințirea și desăvârșirea omului. În Biserică, se trăiește divino-umanitatea lui Hristos din care se împărtășește și omul credincios. „Cei doi factori, Hristos și umanitatea, sunt atât de uniți în Biserică, încât în Biserică nu poate fi văzut unul fără altul și nu se poate vorbi despre unul fără de celălalt”⁵⁵, ne afirmă Sfântul Dumitru Stăniloae. Această mare taină a Bisericii o face mediul propice pentru dezvoltarea duhovnicească a omului, pentru că prin Biserică omul se unește cu Hristos, scopul vieții omului prin care va intra în comuniune cu Dumnezeu Sfânta Treime. Și toate acestea se realizează prin împărtășirea omului de harul Sfintelor Taine care se săvârșesc în Biserică. „Iar Sfintele Taine propriu-zise ale Bisericii sunt mijloacele prin care ni se comunică această viață netrecătoare a lui Dumnezeu coborâtă la dispoziția noastră în Hristos. Tainele sunt modurile speciale de deschidere a lui Hristos către noi și de comunicare a Lui cu noi”⁵⁶. Prin toate Tainele Bisericii ni se comunică Hristos și harul Sfântului Duh, deschizându-ne posibilitatea să ne sfințim și să ne îndumnezeim. Culminarea dăruirii omului lui Hristos și dăruirea lui Hristos către om, se întâmplă în Sfânta Euharistie⁵⁷. În Sfânta Euharistie omul se unește nemijlocit cu Hristos, iar prin Hristos intră în comuniune și cu Dumnezeu Tatăl și cu Sfântul Duh. „Iisus Hristos e pâinea vieții noastre, pentru că intră în comuniune cu noi ca om, dar în comuniune veșnică și nesfârșită pentru că e totodată Dumnezeu. Dar El poate intra în comuniune neslăbită, desăvârșită și nesfârșită cu Tatăl și cu Duhul Sfânt”⁵⁸, spune Sfântul Dumitru Stăniloae. Prin Sfântul Duh și harul care vine de la El, este realizată comuniunea cu Hristos⁵⁹. Toate Sfintele Taine îl introduc pe om în comuniune cu Hristos și cu ceilalți oameni, membri ai Bisericii⁶⁰. După Sfânta Taină a Botezului, creștinului

⁵³ Cf. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Dumnezeu este lumină”, p. 72.

⁵⁴ Cf. Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 127.

⁵⁵ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 215.

⁵⁶ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Creația ca dar și tainele Bisericii”, p. 12.

⁵⁷ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Creația ca dar și tainele Bisericii”, p. 17.

⁵⁸ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 98.

⁵⁹ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 52.

⁶⁰ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 31.

îi este administrată Sfânta Taină a Mirungerii prin care nu doar se primesc darurile sfântului Duh, ci se stabilește și comuniunea între om și Dumnezeu Tatăl⁶¹. Sfântul Dumitru Stăniloae vrea să ne transmită că fără Biserică nu putem să-l primim pe Hristos, nici să intrăm în comuniune cu Dumnezeu: „Pentru că acolo unde este Hristos prin Taine, acolo este Biserica plină de Duhul comuniunii în El, sau numai Biserica împărtășește pe Hristos, ca Trup al Lui, prin mijlocirea Tainelor”⁶². Sfintele Taine sunt o mare binecuvântare pentru creștini și cine nu știe să prețuiască acest mare dar al lui Dumnezeu nu va putea să fie în comuniune cu El. Sfânta Liturghie este slujba prin care omul se unește cu Hristos și începe să se bucure de cunoașterea lui Dumnezeu. Părintele Lucian Farcașiu adaugă: „Comuniunea omului cu Dumnezeu în cadrul Sfintei Liturghii ne prilejuiește *cunoașterea Acestuia și a atributelor Sale, pe care le descoperim în chip apofatic*: negrăit, necuprins etc. Această cunoaștere a lui Dumnezeu, rezultată din comuniunea directă cu El, este revelată în rugăciunea anaforalei euharistice, care exprimă în începutul ei o cunoaștere a lui Dumnezeu, însă în mod apofatic, prin negație”⁶³. Cunoașterea lui Dumnezeu nu poate fi una înțeleasă întru totul, pentru că este imposibil. Mai sus am menționat faptul că Dumnezeu se lasă cunoscut doar atât cât se descoperă omului cunoscător, adică, prin chenoză și smerenia Sa coborâte la capacitatea omului de a cunoaște. De aceea, cunoașterea lui Dumnezeu totdeauna este mai presus de mintea și rațiunea omului, adică necuprinsă de ele. Deși mintea și rațiunea nu-L pot cuprinde pe Dumnezeu, totuși Dumnezeu este simțit ca prezent, precum scrie părintele Mihai Burlacu: „Iar cunoașterea autentică provine din experiența reală a prezenței Lui, și nu din ideea despre El”⁶⁴. Deși, Dumnezeu rămâne incognoscibil, El este mereu prezent în comuniunea realizată cu omul credincios, de aceea, adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu se întâmplă numai când El și omul sunt prezenți unul în fața celuilalt, bucurându-se de taina întâlnirii și a comuniunii reciproce. Această taină este simțită și înțeleasă doar de persoanele implicate în comuniunea și cunoașterea reciprocă.

⁶¹ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 74.

⁶² Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 59.

⁶³ Pr. conf. univ. dr. Lucian Farcașiu, „Mistagogia liturgică a Părintelui Dumitru Stăniloae, reflectată în lucrarea «Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă»”, în vol. Pr. lect. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan, dr. Lucian Dindirică (coord.), *Părintele Profesor Dumitru Stăniloae sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și Liturghie*, Editura Cetatea de Scaun, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, p. 184.

⁶⁴ Pr. asist. univ. dr. Mihai Burlacu, „Gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae privind experiența lui Dumnezeu în Sfintele Taine”, în vol. Pr. lect. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan, dr. Lucian Dindirică (coord.), *Părintele Profesor Dumitru Stăniloae sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și Liturghie*, p. 488.

Împărăția lui Dumnezeu: realizarea deplină a comuniunii și a cunoașterii

Toate lucrurile pe care omul le face și le trăiește în viața sa duhovnicească, sunt mijloace care îl conduc spre îndeplinirea comuniunii lui cu aproapele său, mai ales spre dobândirea comuniunii veșnice cu Dumnezeu. Această cale nu se sfârșește, ci continuă până la moartea omului și continuă și după moarte, în Împărăția lui Dumnezeu. Comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu continuă și în viața cea veșnică unde prin toate va străluci slava lui Dumnezeu. „În viața viitoare ne vom și uni cu Dumnezeu în mod nemijlocit - și aceasta va fi Euharistia desăvârșită – dar vom fi și într-o comuniune cu El prin toată creația devenită străvezie la maximum”⁶⁵, scrie Sfântul Dumitru Stăniloae. Comuniunea nemijlocită care se va crea atunci dintre Dumnezeu și om, este o comuniune și o cunoaștere pe care omul nu o poate cuprinde cu mintea sa (Cf. I Corinteni 2, 9). Dar, pe de altă parte, va avea toată bucuria comuniunii și cunoașterii prezente, pentru că va fi într-o prezență nemijlocită cu Dumnezeu, Izvorul unirii și comuniunii infinite⁶⁶. Așa cum s-a amintit și mai sus, toate acestea vor deveni posibile prin unirea omului cu Hristos Domnul, Care îl ridică pe om la cinstea de a deveni fiul lui Dumnezeu Tatăl. „Viața veșnică la care s-a ridicat El ca om e o viață a desăvârșitei comuniuni între El ca om cu Dumnezeu-Tatăl”⁶⁷, ne spune Sfântul Dumitru Stăniloae. Prin Hristos dobândim comuniunea veșnică cu Dumnezeu Tatăl, pentru că acea comuniune își are originea în deoființimea Persoanelor Sfintei Treimi⁶⁸, în Care se află comuniunea desăvârșită. Numai în Dumnezeu putem găsi această comuniune și cunoaștere infinite, deoarece numai Dumnezeu este infinit. „Numai Dumnezeu e infinit ca Subiect de cunoscut, pentru că e un Subiect care Se face cunoscut, mereu nou, prin iubirea Lui față de cel ce găsește în aceasta resurse mereu noi de a-L iubi pe El. Și numai pentru că Dumnezeu este așa, poate fi și omul într-o oarecare măsură așa, ca și chip al Lui, simțind trebuința nesfârșitei relații cu El, pentru a-L cunoaște în infinitatea cognoscibilă și comunicabilă a Lui. De aceea, nemurirea este dar al lui Dumnezeu. Omul e nemuritor prin legătura cu Dumnezeu și a fost făcut de Dumnezeu astfel, ca să poată fi făcut nemuritor prin această legătură”⁶⁹, ne explică Sfântul Dumitru Stăniloae. Dumnezeu este mereu nou pentru că este ineputabil în ființa Sa dumnezeiască și de aceea poate oferi o cunoaștere infinită. Iar omul, purtând chipul lui Dumnezeu în sine devine capabil de participarea la comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu. Pentru că Dumnezeu l-a creat pe om pentru comuniune

⁶⁵ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Creația ca dar și tainele Bisericii”, pp. 27-28.

⁶⁶ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 78.

⁶⁷ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, p. 157.

⁶⁸ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 85.

⁶⁹ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 27.

cu El, îl face și nemuritor ca să poată să se bucure veșnic de iubirea și comuniunea lui Dumnezeu. Setea omului după nemurire și după cunoaștere infinită este realizată cu și prin Persoanele infinite ale lui Dumnezeu Sfânta Treime, într-un mod personal⁷⁰. Omul are în sine această aspirație spre cunoașterea lui Dumnezeu care este continuată și în veșnicie, pentru că dacă dispare din om, atunci omul nu s-ar deosebi de animale⁷¹. Efortul omului de a cunoaște la infinit este îndeplinit de întâlnirea lui cu Persoanele Sfintei Treimi în Împărăția lui Dumnezeu, într-o comuniune de iubire infinită. Așa precum ne învață și Mântuitorul în Sfânta Evanghelie după Ioan, că viața veșnică constă în cunoașterea adevăratului Dumnezeu (Ioan 17, 3), așa și Sfântul Dumitru Stăniloae, prin opera sa, ne conduce spre cunoașterea și comuniunea cu Dumnezeu.

Concluzii

Nu este posibil să putem relata tot ce a scris Sfântul Dumitru Stăniloae despre comuniunea omului cu Dumnezeu, nici despre cunoașterea lui Dumnezeu, într-un spațiu limitat. Din cele expuse mai sus, vom extrage câteva concluzii pe care le considerăm relevante pentru subiectul abordat. Tema comuniunii și a cunoașterii este o temă vastă, care necesită mult timp și studiu pentru a fi bine explicată și argumentată. Cele scrise în aceste pagini cuprind doar o privire mai generală a ceea ce Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae a scris despre posibilitatea comuniunii și a cunoașterii pe care omul ar trebui să le dobândească. Am amintit de complexitatea scrierilor Sfântului Dumitru Stăniloae, precum și de multitudinea temelor abordate în opera lui. În această vastă operă deseori citim despre comuniune și cunoaștere, indiferent de tema sau subiectul despre care a scris acest nou mare teolog al Bisericii. În opera sa, Sfântul Dumitru Stăniloae are un dialog activ cu gândirea teologică și filosofică a timpului său, aducând argumente din teologia ortodoxă, Sfântă Scriptură, Sfinților Părinți și filozofie. Aproape în toată opera lui, ni se vorbește de comuniunea omului cu Dumnezeu și despre cunoașterea lui Dumnezeu de către om, ca o linie roșie care parcurge gândirea teologică a Sfântului Dumitru Stăniloae. Deși a scris despre multe lucruri legate strâns de teologie și viața duhovnicească a omului, prin toată oprea sa într-un mod subtil ne trimite la comuniunea cu Dumnezeu și la cunoașterea lui Dumnezeu, pe de o parte. Pe de altă parte, opera Sfântului Dumitru Stăniloae este o chemare a oamenilor spre comuniune cu Hristos Domnul, prin Care omul dobândește comuniunea personală cu Dumnezeu precum și cunoașterea Lui. Prin opera sa, ni-L descoperă pe

⁷⁰ Preotul profesor Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, pp. 134-135.

⁷¹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, „Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Ioan Gură de Aur”, p. 557.

Hristos așa cum este în Persoana Sa divino-umană, Care ne cheamă la comuniune veșnică cu Dumnezeu Tatăl. Ne arată că, comuniunea și cunoașterea sunt posibile pentru omul care dorește această unire cu Hristos și cu Dumnezeu, spunându-ne faptul că Dumnezeu este cel Care coboară la om și îl înalță la cunoașterea tainelor dumnezeiești. Dumnezeu este Cel care prin smerenia și iubirea Lui pentru neamul omenesc, ne dăruiește această posibilitate să fim parte din comuniunea Sfintei Treimi, să facem parte din iubirea veșnică și să-L putem cunoaște în veci. Toate fiind posibile prin unirea omului cu Hristos și prin comuniunea de iubire cu aproapele nostru. Harul pe care Dumnezeu îl dăruiește oamenilor prin Sfintele Taine în Biserică, este foarte important și necesar în desăvârșirea duhovnicească a credincioșilor. De fapt, viața omului este perioada când trebuie să dobândească comuniunea cu Dumnezeu, ca să continue în viața cea veșnică în cunoașterea neîncetată a lui Dumnezeu. Sfântul Dumitru Stăniloae nu face altceva decât să urmeze calea și învățăturile Sfinților Părinți ai Bisericii, care ne arată calea neschimbabilă cu privire la mântuirea noastră, fiind un mărturisitor fidel nu numai al tradiției patristice, ci și al comuniunii omului cu Dumnezeu. Prin voia lui Dumnezeu, Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae astăzi îl avem ca unul din sfinții Bisericii și ca un dascăl nou în cele ale teologiei ortodoxe. Mărturisind despre comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu, însuși a devenit părtaș la comuniunea și cunoașterea veșnică a lui Dumnezeu Sfânta Treime.